

Az aranyvonat eltűnt kincseinek nyomában **A külföldre hurcolt zsidó vagyon sorsa és Schwarcz Viktor tevékenysége**

1944-ben, még a nyilas hatalomátvétel előtt döntés született arról, hogy a zsidók ingó vagyonának egy részét koncentrálják, és nyugatra szállítják. A vidéki zsidó közösségek értékeit Budapestre vitték, ahol a Székesfővárosi Pénzügyigazgatóság helyezte el különböző raktárakban. 1944. október 7. és 14. között rakták vonatra a Postatakarékpénztár Lónyay utcai csarnokából Ercse Sándor pénzügyőri biztos vezetésével az ott tárolt zsidó vagyont. A szerelvény október 16-án érkezett meg Zircre. Innen az értékeket gróf Tattenbach – Vállai Eberhard Sándor óbányai (ma Lókút település része) kastélyába vitték át. 1944. november folyamán a Postatakarékpénztár Hold utcai raktárából szállítottak Óbányára a vidéki pénzügyigazgatóságoktól beérkezett zsidó javakat. Ezen kívül számos budapesti bank adta ki a Zsidók Anyagi és Vagyonjogi Ügyeinek Megoldására Kinevezett Kormánybiztos Hivatalának a náluk letétben lévő, zárolt zsidó értékeket, amelyek szintén Tattenbach gróf kastélyába kerültek. Toldi Árpád kormánybiztos¹ parancsára december 7-ig tartott az értékek szétválogatása, majd azok ismét vasúti kocsikra kerültek és két szállítmánnyal december 16-ra, illetve 1945. január 1-jére érkeztek meg Brennebergbányára. A határszéli kistelepülésre ezt követően még további értékvasonok érkeztek, s folytatódott az Óbányán elkezdett szétválogatásuk.²

A jogaiktól és vagyonuktól megfosztott, koncentrációs táborokba szállított magyar zsidóság összegyűjtött értékei (aranytárgyak, arany ékszerek, aranypénzek, aranyrudak, drágakövek, ezüstitárgyak és ékszerek, ezüstrudak, bankjegyek, aranyérmék, ezüstérmék, textilárúk, porcelánok, festmények valamint kegyeszeretek) 1945. március 30-án hagyták el az ország területét. A vagyontárgyakat tartalmazó, addig kizárólag vasúti vagonokban továbbított szállítmányt utolsó magyarországi állomáshelyén, Brennebergbányán kettéosztották. A mintegy 107 értékládából 54-et átraktak teherautókra, és Toldi Árpád parancsnoksága alatt, 6 személyautó és 2 vontató kíséretében, a konvoj kora reggel indult el Ausztria felé. További 53 értékláda, illetve a nagy mennyiségű, mintegy 1560 láda ezüst, valamint a festmények, szőnyegek, porcelánok, szőrmék, használati tárgyak és ruhaneműk a vonaton maradtak. Ezeket, a Toldi által a vasúti szerelvény parancsnokának kinevezett egykori zentai polgármester, dr. Avar László irányításával késő délután kezdték meg elszállítani az ausztriai Hallein irányába.³

A vonat magyar parancsnokság alatt és kizárólagos magyar őrszemélyzettel 1945. május 11-ig szállította az időközben az egyik teherautóról átkerült, s így 10 ládával megszaporodott, összesen 63 értékládányi rakományát Ausztria területén.⁴ Ezen a napon vette át az amerikai hadsereg a parancsnokságot a szerelvény felett, majd május 16-án Werfenbe vontatta azt. Július 19-ig az amerikai katonák és a magyar személyzet együtt látta el az őrfeladatokat, ezt követően viszont a magyarokat eltávolították a vonatról, az értékeket tartalmazó 24 vagon pedig Salzburgba szállították.⁵

A Toldi Árpád vezetése alatt álló különítmény, a teherautókra rakott értékekkel, 1945. március 29-én kísérelte meg először elhagyni Magyarországot. Azonban nem jutottak messzire, hiszen a határtól mindössze néhány kilométerre fekvő osztrák településnél, Ritzingnél orosz páncélosok tűz alá vették őket, így kénytelenek voltak visszatérni Magyarországra.⁶ A másnapi újraindulást követően a konvoj, az egyik teherautó kivételével, több szakaszban, 1945. április 5-re megérkezett az ausztriai Halleinbe.⁷ Az ide megérkező teherautó 26 ládát szállított, míg a fennmaradó 28 darab eredetileg a másik teherautó rakománya volt. Ez a kocsi azonban egy légítámadás miatt elszakadt a konvoj többi tagjától, s 1945. április 1-jén Galambos Gyula zászlós parancsnoksága alatt indult Bécsből a Toldi-féle különítmény nyomába.⁸ Dobai Miklós pénzügyőri főszemlélsz,⁹ aki a Toldi Árpád mellett maradt teherautó kísérője volt, letartóztatása után tett vallomásaiban azt állította, hogy Toldi a kíséret tagjaival együtt nagyjából 8-10 napot tartózkodott Halleinben, mert itt akarta bevárni az értékek másik részét szállító vonatot. A vonat ugyan megérkezett Halleinbe, de megállás nélkül át is robogott rajta és tovább haladt Hopfgartenig. Toldi, mikor erről tudomást szerzett,

parancsot adott a szerelvény követésére. Hopfgartenben nagyjából három napig tartózkodtak, majd április 15-én St. Antonba vonultak tovább. A vonat azonban már nem jutott el ide, mert ehhez egy olyan hídon kellett volna áthaladnia, amit bombatámadás ért. Toldi ekkor visszaküldte Hopfgartenbe Balogh János csendőr századost, hogy tudja meg a vonat hátra maradásának az okát. Balogh nem sokkal később visszatért St. Antonba, de már nem a személyautóval, amivel elindult, hanem azzal a teherautóval, amely Galambos zászlós jóvoltából időközben már megérkezett a vonathoz Hopfgartenbe.¹⁰

Avar László, a vasúti szerelvény parancsnoka, aki a teherautó értékeit is a vonatra szerette volna átrakatni és Balogh János, aki Toldi utasításának megfelelően a teherautó értékein kívül még a vonatról is 20 értékládányit akart St. Antonba szállítani,¹¹ hosszas huzavona után kompromisszumot kötöttek. Ennek megfelelően a teherautóról 17 értékládát, ezen kívül a vonatról még 3 darabot vitt magával Balogh Toldi St. Anton-i szálláshelyére. Három nappal később, 1945. április 27-én Balogh újra visszatért a vonathoz és elszállította onnan a két briliánst tartalmazó kazettát is.¹² Toldi Árpád tehát 46 értékládaival és két kazetta drágakővel próbált menekülni, minden valószínűség szerint Svájcba. Törekvése azonban nem járt sikerrel. Egyes források szerint azért, mert a két teherautó közül az egyik elromlott,¹³ mások szerint, mivel Toldi még nem kapott Svájcban határozott választ az értékek befogadására,¹⁴ a ládák közül kilencet a St Anton és Landeck közötti határban, Filsch községnél elástak, ötöt átadtak Toldi St. Anton-i szálláshelyén megőrzésre, nyolcat pedig Grill Ernő főhadnagynak adott át Toldi azzal, hogy másnap érték küld valakit, aki majd biztonságba helyezi őket. Abban az esetben pedig, ha az illető mégsem érkezne meg, Grill döntsön belátása szerint. Miután másnap senki sem jött Tolditól Grill főhadnagyhoz, ezért ő a 8 ládát egy nyugdíjas vasutas pajtájában ásatte el.¹⁵ A maradék 24 értékláda negyede, 6 darab, két német SS-tiszthez került, akik ezért cserébe biztosították Toldit, hogy a maradék 18 ládával átmehet Svájcba. Ekkorra azonban már lezárták a svájci határokat, így ezeket a ládákat az SS-tisztek egyikének segítségével a feldkirchi téglagyár területén rejtette el.¹⁶

Toldi és kísérete – valószínűleg 1945 nyarának közepén – francia fogságba esett, amely nagyjából 5 hónapig, 1945. december 15-ig tartott. Vallomásaik alapján a franciák, az SS-tisztek által elvitt 6 láda kivételével, rövid időn belül birtokba vették a teherautókon szállított értékládákat. A Filschnél elásott 9 darabot azonban csak hónapokkal később, 1946 februárjában sikerült megszerezniük,¹⁷ mert azt időközben a helyi lakosság kiásta és elvitte onnan.¹⁸

Dobai Miklós 1946. április 29-én tett vallomásának részlete az 1945. április végétől 1945. december 15-ig tartó időszak történéseit idézi fel a pénzügyőri főszemlész nézőpontjából.¹⁹

Folytatólagos jegyzőkönyv felvétel 1946. április 29-én

[...]

Most azután az összes szállítmánytól megszabadultunk. Ez után Toldi ezredes azt az utasítást adta, hogy most én helyezkedjek el úgy az elrejtett ékszerek közelében, hogy én azok biztonságát állandóan szem előtt tudjam tartani. Továbbá Toldi kijelentette, hogy amennyiben ő véle valami történne, úgy nekünk az elrejtett értékekről kizárólag a mindenkori felelős kormány megbízottjainak, akik az amerikai és angol hatósági személyekkel fogják igazolni magukat, szabad felvilágosítást adni. A kapott parancshoz híven még két hétig tartózkodtam Feldkirchben,²⁰ Lustenauban kb. egy hónapig, Tuttlingenben cca. egy hónapig voltam és innen én visszamentem St. Antonba, ahol engem a franciák elfogtak. Az elfogatás oka egyik verzió szerint: árulás, a másik szerint pedig a nem elég gondossággal történt aranyelrejtés stb. Az elfogatásom után a franciák kihallgattak, ez alkalommal én tagadtam azt, hogy én azonos volnék az említett szállítmánnyal, azonban ez nem használt, mert az időközben letartóztatásban lévő Toldi két leányával szembesítettek és azok közül az egyik rám vallott, hogy én vagyok az, aki a szállítmányhoz tartozom.

Ekkor engem elkezdtek faggatni, hogy hol vannak az értékek és az egyik magas rangú francia tiszt rámutatott a De Gaulle jelvényére és tiszti becsületszavát adta arra, hogy az értékek nekik nem kellene, hanem vissza fogják juttatni ennek a szerencsétlen

Magyarországnak, mire én azután elmondtam, hogy hol mi van. Erre a francia tisztek engem autóba ültettek és elvittek magukkal azokra a helyekre, amelyeket én az értékek feltalálásához megjelöltem Feldkirchben. Feldkirchben az általunk letett 18 ládát, ott, ahol mi letettük, leszögezve, lecsavarva, mindent megtaláltunk és ezt visszavittük St. Antonba. St. Antonban most keresték rajtam az öt és kilenc láda aranyat, amiről felvilágosítást adni nem tudtam. Erre engem arra kényszerítettek, hogy mondjam meg, hogy hol van Toldi ezredes, Grill főhadnagy, Balogh százados. Tehát kénytelen voltam ezeknek a tartózkodási helyét megnevezni az én tudomásom szerint. Amikor ez megtörtént, tényleg feltalálták Toldit, Balogh századost, azonban Grill nyomtalanul eltűnt. Toldi és Balogh kihallgatása után engem velük szembesítettek és itt tűnt ki, hogy az öt láda arany, amit a szállodásnak adtunk át, azt Balogh a lakására vitette, és onnan adta át a francia hatóságoknak. Itt most kiderült az is, hogy Grill az eltűnése előtt a rábízott nyolc ládát a véle maradt négy csendőrrel (köztük Zalka János törzsőrmester) elásatta abban a pajtában, ahol a St. Anton-i tartózkodásunk alatt a 46 ládát tároltuk. Minthogy erről is tudomást szereztek a francia tisztek, tehát most már a birtokukba került 31 láda arany. Ezek után a franciák részéről az a gyanú merült fel, hogy a még hiányzó 9 láda Grillel együtt tűnt el, és mi ezekről kell, hogy tudjunk, hogy azok hova lettek. Erre az történt, hogy összeült egy bizottság, és mindannyiunknak kijelentette, hogy amennyiben öt percen belül nem mondjuk meg, hogy ez a 9 láda arany hol van, úgy valamennyiünket halálra ítélnék. Ugyanis mi előzőleg bár megneveztük azt a helyet, ahova mi annak idején a 9 ládát elástuk, azonban amikor a franciák a helyszínre kimentek, a 9 láda onnét már ki lett ásva és nyomtalanul eltűnt. Minthogy mi most már tényleg nem tudtunk felvilágosítást adni a 9 ládáról, tehát halálra ítélték. Ezt a kivégzést azonban csak képletesen hajtották végre, mert így próbálták belőlünk kivenni azt, hogy az a 9 láda hol van. Minthogy így sem értek el eredményt, tehát elvittek bennünket Innsbruckba, ahol szabályszerű államrendőrségi fogdába helyeztek el bennünket. Itt tartottak bennünket 1945. december 15-ig. Ekkor Zákár²¹ francia őrnagy maga elé vezettetett bennünket, és sajnálatát fejezte ki afelett, hogy bennünket ilyen sokáig ártatlanul fogva tartottak, és szabadon engedtek mindannyiunkat. A nyomozás alatt, amíg a franciák ez ügyben nyomoztak, előbb a Toldi két mostohalányát fogták el Seeben, [egy] Landeck melletti községben. Ezek voltak az első letartóztatottak az egész különítményből, tehát ők is vallottak ez ügyben legelőször is. A nyomozás során a Toldi kisebbik leányával az egyik nyomozó megismerkedett. A nyomozó neve Saárlly volt, és annyit tudok felőle, hogy a nyomozó onnét a Toldi kisebbik lányával Párizsba repült, hogy azután mi történt, azt nem tudom. Itt még el kell mondjam, hogy amikor mi a franciáknak a 18 ládát átadtuk, akkor ők egy fejedelmi reggelivel vendégeltek meg bennünket. Ez a vendéglátás St. Antonban a Hotel Postban történt, ahol egyébként a francia tisztek a két Toldi leánnyal több ízben kisebb-nagyobb mulatozást rendeztek. Itt még el kell mondanom azt is, hogy amikor Toldi értesült, hogy a háborút elvesztettük úgy a 9 láda elásása előtt az egyik ládát felbontatta, és mindenki ellátott készpénzzel és értékekkel avégből, hogy az otlétünk alatt nehogy ki legyünk téve egy esetleges nélkülözésnek. Tehát én kaptam kb. 2700 gr. aranyat, amiből 2 db rúd arany kitett 2000 grammot, míg a többi 700 gr. darabos árukból állott. Balogh százados kapott 4000 grammot, Br. Markovits alezredes²² 4000 grammot, Csillag²³ főhadnagy 2000 grammot, Varga nevű pápai főbíró 1500 grammot, Pánya és Földes nevezetű bőr- és cipőgyárosok 12400 grammot, Zalka János törzsőrmester cca. 800 g. aranyat és húsz darab aranypénzt. Kílátskó, Horváth és Német nevű csendőrök egyenként kb. 5–500 g. aranyat és egy-egy aranyórát lánccal. Azonban a francia tisztek a letartóztatások alkalmával valamennyiunktől nemcsak hogy ezeket elszedték, de még a saját értékeinket is, amiben a monogramunk bent volt.

[...]

Kmf.

Felvette:
Gárdonyi Sándor
r. ny. fhdgy.

Dobai Miklós
gyanúsított²⁴

Az Ausztria területén amerikai, illetve francia ellenőrzés alá került, zsidó eredetű vagyon visszaszerzésére több kísérlet történt 1945 őszétől kezdve. A hivatalos, kormány szintű, illetve a zsidó közösségből kiinduló kezdeményezések mellett, talán kevésbé közismert Schwarcz Viktornak az erre irányuló egyéni tevékenysége. Schwarcz Viktor a háborút megelőző években Kiskőrösön volt gazdálkodó, ahonnan 1944-ben deportálták. A felszabadulás Bécsben érte 1945 áprilisában. Hazatért Magyarországra és a Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottságánál (DEGOB)²⁵ kezdett el dolgozni, majd rövid itt tartózkodás után a budapesti DEGOB központ megbízásából visszatért Bécsbe azzal a céllal, hogy ott a DEGOB bécsi kirendeltségként egy repatriáció bizottságot szervezzen. Ez a kirendeltség 1945. június elejétől működött Schwarcz vezetésével Bécsben, Landesfürsorge Komitee für Ungarische Deportierte név alatt. Feladata pedig az volt, hogy a Magyarországról nyugatra deportált személyek hazatérését segítse élelemmel, bécsi szállással, az osztrák-magyar határ átlépéséhez szükséges iratokkal.²⁶ Schwarcz Viktorttal szemben 1946. április 11-én őrizetbe vételi utasítást adott ki a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya.²⁷ Erre egyrészt azért került sor, mert tudomása volt a Magyarországról illegálisan kivándorló, magyar állampolgárságú zsidókból álló csoportokról 1946 januárjától kezdve. Másrészt pedig néhány olyan személynek, aki ezeket a transzportokat kísérte, a Magyarországra való visszautazást lehetővé tevő igazolványt adott ki. Erről a Politikai Rendészeti Osztályon 1946. június 4-én tett vallomásaiban részletesen beszámolt.²⁸

Letartóztatása után Schwarcz Viktort többször is kihallgatták. Ezek egyikén, 1946. május 8-án ismertette a külföldre hurcolt zsidóvagyon visszaszerzésére tett lépéseit.²⁹ Eszerint Schwarcz 1945. december közepén Salzburgba utazott, ahol a magyar kormány megbízottjával, Gellért Andor főkonzullal tárgyalt. Tőle értesült arról, hogy a zsidó vagyont szállító úgynevezett aranyvonat értékeinek egy része Salzburg mellett egy raktárban van elhelyezve, amerikai őrizet alatt. Azt is megtudta Gellért Andortól, hogy az e feletti felügyeletet az amerikai főhadiszálláson Homer K. Heller alezredes, vagyonkezelő tiszt, a raktár parancsnoka gyakorolja. Ezt követően Schwarcz felkereste az amerikai főtisztet, és mint egy külföldön megtelepült magyar zsidó szerv képviselője, arról kérdezte, hogy mit tartalmaz az ott őrzött holmi, és miképpen lehetne azt visszakapni, mivel az a zsidók magántulajdona, amit tőlük erőszakkal vettek el. Heller válaszában kifejtette, hogy nem áll módjában erről vele tárgyalni, mert még nem tisztázott, hogy az ingóságok hadizsákmánynak minősülnek-e vagy sem. Ezen kívül azt is közölte Schwarczcal, hogy számára csak az Amerikai Egyesült Államok által elismert magyar kormány felhatalmazásával ellátott egyén vagy bizottság lehet tárgyaló fél. Schwarcz Viktor így dolga végezetlenül utazott Salzburgból Bad Gasteinbe, ahol Quandt Richárddal, a Magyar Nemzeti Bank volt vezérigazgatójával találkozott. Tőle értékes információkhoz jutott a zsidó értékeket szállító aranyvonat útjáról, tartalmáról és az azt kísérő személyekről. Schwarcz még Bad Gasteinben összeállított egy memorandumot a magyar kormány részére, amelyben felsorolta a magyar zsidóság kívánságait, másrészt rámutatott arra, hogyan lehetne ezt a vagyont visszaszerezni és felhasználni a magyar zsidóság kárpótlására és restitúciójára. Ezen kívül két feljegyzésben összefoglalta értesüléseit az amerikaiak, illetve a franciák által megszállt területeken lévő értékekkel kapcsolatban. Visszautazva Bécsbe, egy a magyar kormánynak szóló rövid javaslatot készített, amelyben az elhurcolt értékek visszahozatalának lehetséges módján kívül, jövőbeli felhasználásukról is írt, megemlítve azt, hogy a vagyon, a zsidóság kártalanításával egyidejűleg, Magyarország súlyos gazdasági és pénzügyi helyzetének rendezését is szolgálja.

Másolat

Miniszterelnök Úr!

A magyar zsidóságnak az Ausztriában zárlat alatt lévő egyházi és magánvagyon, amely főleg nemesfémekből és egyéb könnyen likvidálható értékekből áll, hatalmas értéket képvisel.

Ez a nagy és könnyen mozgósítható vagyon – amilyenel a háború folytán keletkezett zilált gazdasági és külpolitikai helyzetben egy európai kisállam sem rendelkezik – komoly alapot nyújthat nemcsak az életben maradt magyar zsidóság jóvátételi igényeinek részbeni kielégítésére, hanem egyidejűleg Magyarország súlyos gazdasági és pénzügyi helyzetének a rendezésére is.

Az évszázados reakció és a fasizmus által kiélezett zsidókérdés megoldása a magyar demokráciának és a magyar zsidóságnak egyaránt elsőrendű érdeke és komoly problémája.

A magyar zsidóság összességét jelentő szervezetek alulírott képviselői úgy gondoljuk, hogy a fent említett vagyon felszabadítása és célszerű felhasználása egy nagy lépéssel vihetné előre a zsidókérdésnek – mint a magyar társadalom egyik állandó rákfénéjének – a megoldását.

A demokratikus Magyarországon nem lehet többé zsidókérdés. Be kell következnie sürgősen az az állapot, hogy erről a témáról beszélni sem kelljen, és a sokat szenvedett magyar zsidóság végre, mint hazájához hű és a demokratikus ország felépítésében részt venni kívánó hasznos és egyenlő jogú réteg élhessen.

Ezért a következő elvi javaslatot tesszük.

Mi megtesszük a fenti zárlat alatt lévő vagyonnak a zsidóság részére való felszabadítása érdekében az összes szükséges lépéseket. Ebből a célból a lehető legrövidebb időn belül, egy a magyar zsidóság képviselőiből álló bizottság összeköttetésbe lép az illetékes amerikai (szükség szerint francia) katonai, esetleg polgári hatóságokkal.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ezeknél a tárgyalásoknál (miután az amerikai jogállás alapján mi nem „volt ellenséges állam”, hanem „zsidó szövetséges” polgárok vagyunk) a zsidóság képviselőinek az amerikaiakkal szemben való előtérbe helyezése és jóval előnyösebb pozíciót jelent, mint amit a magyar állam hivatalos képviselője jelentene. Ha egyáltalán van remény, ennek a vagyonnak viszonylag rövid időn belül való felszabadítására, úgy ez a nyugati szövetségesekkel szemben – csak zsidóság, nem pedig a magyar állam hivatalos jogcíme alapján lesz lehetséges.

Mint Magyarország hű polgárai, mégis kötelességünknek tartjuk a tárgyalások megkezdése előtt a magyar kormány erre illetékes hatóságával, illetve egy erre a célra alakítandó bizottsággal összeköttetésbe lépni, és úgy a tárgyalási eljárás részleteit, mind eredmény esetén a felszabadult vagyon felett rendelkezést illetően, előzetes megállapodást kötni. Más szóval, a közös ügy érdekében, az összes tárgyalásokat egyértelműen, közösen megállapítandó irányelvek szerint lefolytatni. Ott, ahol kívánatos, a zsidó bizottság lépne előtérbe, ahol azonban közös fellépés, vagy a kormány hivatalos képviselőjének fellépése mutatkozik célszerűnek, az utóbbiak szerepelnének, mint tárgyaló felek.

A magyar kormánnyal kötendő előzetes megállapodás tárgyát képeznék.

1. Milyen arányban és formában lenne a felszabadítandó zsidó vagyon kizárólagosan a zsidóság jóvátételi céljaira (anyagi támogatására) fordítandó.

2. Milyen arányban és formában szolgálná ez a vagyon Magyarország gazdasági és pénzügyi rendelkezésének céljait.

3. A magyar zsidó kérdésnek egy demokratikus Magyarországon belül való részleges megoldása érdekében, közös megbeszélés tárgya lenne mindazon törvényhozási és egyéb rendszabályok megtárgyalása, amelyek alkalmasak a magyar zsidóság teljes egyenjogosultságának de facto való keresztülvitelére, összes függő és jogos vagyoni igényeinek rendezésére, valamint a deportációban elpusztult zsidósággal kapcsolatos még hiányzó intézkedések, jogszabályok azonnali meghozatalára.

A zsidóság anyagi és jogi sérelmeinek a likvidálása, illetve jogviszonyainak végleges rendezése, a dolgozó magyar társadalomba való beolvasztása egy integráns része a fasizmus elleni hathatós harcnak, és egyik fő feltétele a magyar demokrácia megalapításának és fejlődésének. Ennek a fejlődésnek, valamint a magyar demokrácia és a magyar zsidóság párhuzamos fellendülésének elválaszthatatlan összefüggő szent ügye lebeg a szemünk előtt, amikor a fenti tiszteletteljes javaslatokkal fordulunk a magyar kormányhoz, és éppen ezért, de az ügy sürgősségére és fontosságára való

tekintettel is kérjük a tárgyalásoknak azonnali megindítását és 8 napon belül való befejezését.

Részleteiben is kidolgozott javaslataink készen állanak.

Tisztelettel

Wien, 1946. január 11.

A másolat hiteles 1946. május 9.
Nemes Béla r. ny. fhdgy.³⁰

Schwarcz Viktor 1946. január 15-én Budapestre érkezett. Tárgyalásokat folytatott vezető zsidó személyiségekkel, majd Gyöngyösi János külügyminiszterrel, Rákosi Mátyással és Szakasits Árpáddal is, akiknek bemutatta rövid elaborátumát. Schwarcz vallomása szerint mindhárman megértéssel fogadták javaslatait, és legmesszebbmenőbb támogatásukat helyezték kilátásba. A hivatalos zsidó vezetők – állítása szerint – azonban nem voltak egységesek az elaborátum megítélésében, és csak hosszas vita után fogadtak el egy az övéhez hasonló javaslatot, amelyben kérték a magyar kormányt egy felhatalmazással bíró zsidó szerv létesítésére, a javak biztosítása, felszabadítása és hazahozatala érdekében.

Schwarcz Viktor, miután a magyar fővárosból visszatért Bécsbe, folytatta arra irányuló erőfeszítéseit, hogy a magyar zsidóság mielőbb visszakaphassa elrabolt értékeit. Határozott elképzelései voltak ennek kivitelezésére, amelyben főszerepet szánt önmagának. A bécsi amerikai főhadiszálláson folytatott tárgyalásainak tapasztalataiból arra a következtetésre jutott, hogy csak akkor lehet ez ügyben sikert elérni, ha mihamarább feláll egy hivatalos, a magyar kormány felhatalmazásával működő, zsidó személyekből álló szerv, amelyik még a béketárgyalások megkezdése előtt megpróbálja „zsidóvonalon” előkészíteni a vagyon hazatérését. Ezt illusztrálja kiválóan az 1946. február 4-én, Bécsben írt feljegyzése a zsidó vagyonok ügyében folytatott tárgyalásokról.

Másolat

1946. február 4.

A Magyarországról elhurcolt
zsidó vagyon ügyében folytatott tárgyalások.

Mint a DEGOB bécsi kirendeltségének vezetője vettem fel a tervét annak, hogy az Ausztriába hurcolt és a Magyarországról deportáltak tulajdonát képező ingóságokat a szövetséges hatalmaktól zsidóvonalon követeljük vissza.

Január 15-én Budapestre utaztam és a már előzőleg elkészített előterjesztésemet és az addig folytatott tárgyalásokról szóló leírásokat a magyar zsidóság hivatalos szervei elnökeinek bemutattam. Ezen hivatalos szervek (az Országos Izraelita Irodák³¹ és a Magyar Cionista Szövetség³²) vezetői Stöckler Lajos,³³ Kahán-Frankl Samu³⁴ és dr. Geyer Albert³⁵ urak, valamint ezen szervek főtitkárai: dr. Munkácsi Ernő,³⁶ Dr. Reiner Mór,³⁷ és Szekulesz László³⁸ urak elgondolásaimat és előterjesztésemet 3–4 együttes összejövetelen beható tárgyalás alá vették és azok eredményeképpen a következő megoldásra jutottunk.

1. Az Országos Izraelita Irodák és a Magyar Cionista Szövetség együttes beadványaiban fordul a magyar miniszterelnökhöz, melyben bejelenti egy szerv életre hívását abból a célból, hogy ez a szerv képviselje a magyar zsidóságtól elrabolt ingóságok ügyében a zsidóság anyagi érdekeit.

2. Kéri a kormányt arra, hogy ezt a szervet, amely bizottságként kíván működni, autorizálja, mint olyat, amely egyedül jogosult és hivatott, a szóban forgó anyagi ügyekben eljárni, különállóan az idegenbe hurcolt nemzeti vagyon kormánybiztosságától.

3. Hozzon a kormány rendeletet arra vonatkozólag, hogy az idegenbe hurcolt nemzeti vagyon kormánybiztossága a jövőben nem jogosult az úgynevezett aranyvonal és más idegenbe hurcolt zsidó eredetű javak ügyében a szövetséges hatalmaknál eljárni, és ezt a feladatot egyedül a most létesített szerv vállalja.

4. Ez a szerv, illetve bizottság a magyar állampolgárságú összes zsidók képviselőjében jár el.

5. A magyar kormány jelentse ki, hogy az idegenbe hurcolt zsidó eredetű ingóságokat zsidó magántulajdonnak tekinti, és ennek a saját részére való visszaszerzése érdekében lépéseket nem tesz.

6. Az Országos Izraelita Irodák az összekötői tisztre a most létesített szerv és a szövetséges hatalmak katonai fórumai között Komiteenket, illetve annak vezetőit kéri fel, s minket ebben a minőségünkben is autorizáltat a magyar külügyminisztériumba. Egyben felkéri Friedmann Zoltán salzburgi lakost is arra, hogy az amerikai katonai hatóságoknál való tárgyalásokban a zsidó szerv célkitűzéseinek megfelelően legyen a mi segítségünkre, mint összekötő tiszt, és velünk kollaborálva járjon el.

A magyar zsidóság hivatalos képviselői egyetértenek velem abban a tervemben, hogy az idegenbe hurcolt zsidó vagyon felszabadítása esetében abból egy alap létesítessék, amely alapra, illetve annak arany és ékszer részlegére egy nemzetközi kölcsönt szerezzünk és ezt a kölcsönt a zsidóság restitúciójára és reparációjára fordíttassák.

Egyetértenek velem abban is, hogy a felhasználás akként történjék majd, hogy a szerzendő kölcsön

a) egy része a Magyarországon visszamaradó és a nemzeti felépítő munkában részt venni kívánó magyar zsidóság részére,

b) egy része a Magyarországról lelki okokból kivándorolni szándékozó vagy máris kivándorolt magyar zsidók részére,

c) egy része a valamikor Magyarországhoz tartozott és mos elcsatolt erdélyi, szlovákiai és jugoszláviai deportáltak részére,

d) a nemzetközi zsidóság ínséges és arra rászoruló deportáltjainak támogatása céljára fordítandó.

Nem szögeztük le azokat az arányokat, hogy ez a megosztás miképpen történjék, valamint azt sem, hogy miképpen használtassék fel az elhurcolt ingóságoknak az a része, amely nem arany és nem ékszer. Viszont egyetértettünk abban, hogy a magyar zsidóság közvetve vagy közvetlenül a magyar államnak is szolgálatot tesz, amikor az ő tulajdonát képező erre az aranyfedezetre nemzetközi kölcsönt szerez, amely kölcsönnek egy nagy tétele idegen valuta formájában bejön az országba.

Tárgyalásokat folytattam a külügyminiszter úrral és kabinetfőnökével, a béke előkészítő osztály főnökével, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád államminiszterekkel is. A négy szemközti beszélgetések alkalmából külön-külön kijelentették nekem, hogy a magyar zsidóságnak ezekre az ingóságokra való tulajdonjogát elismerik, és helyeslik azt, hogy a magyar zsidóság ezt vagyonát külön vonalon követelje vissza. Elismerik továbbá a magyar kormánynak azt a kötelességét, hogy a zsidóság hivatalos képviselőit, illetve az e célból alakítandó szervet vagy bizottságot a legmesszebbmenően támogatni kell.

A felsorolt személyiségeknek előterjesztettem beszélgetések alkalmával, hogy a zsidóság olyan bizottság életre hívását tartaná helyesnek, amely

1. az Országos Izraelita Irodák egy képviselője

2. a Magyar Cionista Szövetség képviselője,

3. a vidéki zsidóság képviselője

4. a nem izraelita vallású zsidók képviselője,

5. a Zsidó Világkongresszus³⁹ képviselője foglaljanak helyet.

Míg a szövetséges hatalmak katonai fórumaival szemben való összeköttetés fenntartása céljára Komiteenket vezetői vállalkoznának és Friedmann Zoltán lenne a munkatársunk. Felmerült az a terv is, hogy a bizottságban külön képviselőt kapjanak a munkásmozgalmak is. Ezt a tervet Rákosi Mátyás államminiszter nem tartotta okvetlenül megvalósítandónak. Rákosi Mátyás kérte, hogy szerezzük be az idegenbe hurcolt zsidó ingóságok összesített leltárát és annak értékelését feltüntetető kimutatást. Az összes zsidó ingóságok papírpénz fedezeteként figyelembe jövő arany és ékszer részére [sic!] Rákosi Mátyás szerint 35000 kg aranyra felel meg, illetve 35 millió arany dollárna, míg ugyanennyire, tehát 35 millió dollárra becsüli a magyar Nemzeti Banknak Frankfurtban lévő aranykészletét is.

Itt adom elő, hogy az amerikai főparancsnokság illetékes szakosztályain nyert információim szerint a zsidó ingóságok értéke 120 millió dollár, amelyben kizárólag az arany és az összes ékszer-holmi szerepel (tehát az ezüst kegyeserek is), míg egy másik fajta becslés szerint az összes ingóság 300 millió dollárt ér.

Feltehető, hogy ebben az összegben a magyar állampolgárságú zsidó gyárosok és kereskedők elhurcolt gépi berendezései és árukészlete is benne foglaltatik. A Nemzeti Bankból elszállított aranykészlet azonban semmi esetre sem tartozik ide. Meg kell jegyezni, hogy nagy értéket képviselnek a néhány vagont kitevő szőnyegek, gobelinek, prémek, bélyeggyűjtemények és festmények.

Tudnivaló, hogy a zsidó ingóságok 2 részletben találhatók. Egyik része az amerikai zónában, Salzburg mellett, egy sziklapincében van, lepecsételt állapotban, amerikai katonai őrizet alatt, míg a másik része, amely mennyiségileg 15 q súlyú lehet, de értékben állítólag 40%-át teszi ki az egész vagyonnak, e pillanatban már Párizsban van, minthogy azt, az Ausztria francia zónájában lévő St. Anton községből a francia hadsereg közepén [sic!] elszállította.

Különös figyelemmel kell tehát lenni arra, hogy nemcsak amerikai, hanem francia hadsereg is az őrzője ennek a vagyonnak. Nem mulaszthatom el megjegyezni, hogy egyes jelentések szerint az Innsbruck környéki leltározás alkalmából, állítólag több q arany és ékszer eltűnt, és egyes tételek esetleg még mindig elásva vannak ebben a francia zónában.

Toldi csendőrezredesnek pontos tudomása kell legyen arról, hogy mennyit vittek át amerikai zónából francia zónába, és mennyi kallódott el ottan.

Nagy fontosságúnak tartom, hogy a létesítendő szerv, illetve anyagi bizottság tagjai olyan egyénekből legyenek összeválogatva, az írt irányelvek szerint, akiknél a személyi garancia nyilvánvaló, bármilyen pártállásúak és bármilyen érdekeket képviselnek is. Erre vonatkozólag a kabinetfőnök úrnak egyes személyekre vonatkozó javaslatot is tettem. Itt jegyzem meg, hogy az én egyéni nézetem nem teljesen azonos az Országos Izraelita Irodák vezetőinek nézeteivel, t. i. ők azt hangoztatták, hogy az Országos Irodának rendelkezésére álló régi zsidópolitikus keretéből óhajtják az új szerv tagjait kiválasztani, illetve a kormánynak javasolni, és nem tartották teljesen indokoltnak azt, hogy az én javaslatom szerint úgy a zsidóságnak, mind Magyarországnak az az érdeke, hogy az én elképzelésem szerint történjék autorizálás. Az a fontos, hogy abszolút tisztakezű, becsületes magyar zsidók legyenek ebben a rendkívüli fontosságú ügyben a 200.000-nyi magyar zsidóság reprezentánsai.

Az autorizálással egyidejűleg utasítani kell a kormány részéről a washingtoni, párizsi, londoni külképviseleteket, valamint a wieni főkonzulátust, hogy a bizottságnak a legmesszebbmenő támogatást nyújtsák, és a diplomáciai vonalon is e bizottsággal egyértelműen és vele kollaborálva járjanak el az egyes fővárosokban, az illető kormányoknál a minél gyorsabb felszabadítás érdekében.

A magyar zsidóság fenntartja magának a jogot, hogy a felszabadítandó vagyont hogyan használja fel.

A magyar zsidóságnak sok olyan követelése van még, amelyet a magyar kormánynak teljesítenie kell. A magyar zsidóság követeli teljes és maradéktalan kártalanítását és a jóvátételt, anyagi, erkölcsi és jogi téren. Ez irányú kívánságait és követeléseit az Egyesült Nemzetek plénuma elé kívánja terjeszteni Londonban, most a békeszerződések előkészítése folyamán. Ebből a célból képviseltetni kívánja magát Londonban, az Egyesült Nemzetek béke-előkészítő ülésén, valamint a Párizsban és Brüsszelben tartandó zsidó kongresszusokon.

Amennyiben a magyar zsidóság hivatalos képviselői, az Országos Izraelita Irodák kiküldöttjei ezen konferenciákon netán nem vehetnének részt, úgy miránk hárul a feladat, hogy külföldön, a hozzánk juttatandó utasításoknak megfelelően, a magyar zsidóság érdekeit képviseljük. Az ehhez szükséges speciális autorizációt ez esetben mi kérjük. Komoly magyar politikai érdek, hogy a zsidó ügyekben is olyanok képviseljék a zsidóságot, akik ezeket az érdekeket a magyar érdekekkel, lelki és politikai beállítottságuknál fogva összhangzásba hozni tudják.

Nem lehet elmulasztanom megjegyezni, hogy a magyar zsidóságnak jogi és anyagi téren még van elszámolnivalója. Sok törvény és rendelet hiányzik még, amely

nemcsak a jogi téren való jóvátételt van hivatva meghozni, hanem humanisztikus ősz magyar politikai érdekből is elengedhetetlen.

Számos rendelet jelent már meg a zsidók egyenjogósítása érdekében, de ezeket a rendeleteket részben rosszul vagy egyáltalán nem hajtják végre. Az anomáliák főleg vidéken tapasztalhatók, és főleg anyagi vonatkozásúak. (Elhagyott javak ügye.)

A magyar zsidóságnak ma sincs kellő képviselője és megfigyelője a zsidóság érdekében hozandó rendeletek és törvények előkészítésénél. Még mindig 30.000-nél több olyan deportált van, akinek csak egy szalmazsákja van, és lepedője is alig van hozzá. Főleg vidéken majdnem lehetetlen a nép által elrabolt ágyneműeket, ruházati cikkeket, bútorokat visszakapni, és az elkonzervált kereskedői árukészleteket, ingóságokat, sokszor kisebb ingatlanokat is visszaszerezni.

Konkrét panaszok tömegét lesz kénytelen a magyar zsidóság a világ ítélőszéke elé bocsátani. Amikor mi ezt az álláspontot becsületesen és a végsőkéig képviseljük, ugyanakkor az a meggyőződésünk, hogy a legszigorúbb törvények és rendeletek maradéktalan végrehajtása esetében a magyar zsidóság legnagyobb része örömmel és minden készséggel és képességével hajlandó lesz a demokratikus Magyarország felépítésében részt venni.

Azokat, akik lelki okból – nem találván otthon feleségét, férjét, gyermekét, szülőit – kivándorolni óhajtanak, meg tudjuk érteni, és ebben a törekvésükben támogatnunk is kell. Ezeknek a legnagyobb része egyedülálló, családtalan fiatalember és leány, gyermek.

Nem lehet érdeke a magyar kormánynak az, hogy ennek a rendkívüli fontosságú és közérdekű problémának a megoldását elodázza.

Szükséges és általunk kívánt autorizálást a legrövidebb időn belül (napokon belül) meg kell kapni.

Wien, 1946. február 4-én

A másolat hiteles, 1946. május 9.

Nemes Béla

r. ny. fhdgy.⁴⁰

Schwarcz Viktor törekvéseit ugyancsak jól érzékelteti, a szintén Bécsben, 1946. március 22-én megfogalmazott jelentése az új zsidó anyagi szerv felállításával kapcsolatos tárgyalásokról.

Másolat

Jelentés

az új zsidó anyagi szerv ügyében folytatott tárgyalásokról

F. hó 11-én Budapestre utaztam. Az orosz beutazási engedélyt egészen kivételesen kaptam meg pár óra alatt, sem előtte, sem utána két héten át senkinek utazási engedélyt nem adtak.

Budapesten Fischer Vilmos úrral és Mrs. Hilb-bel is folytattam beszélgetéseket általános érdekű dolgokról, illetve a Bécsben berendezendő zsidó gyermek árvaház ügyében.

Alkalmam volt beszélgetni dr. Róth Szigfriddel,⁴¹ dr. Nathan Sándorral⁴² és Salamon Mihállyal,⁴³ a Magyar Cionista Szövetség új elnökével és Groszmann Sándorral,⁴⁴ az üzemszervezési csoport vezetőjével is. Ez az a fiatal gárda, akiknek feltétlenül szerep kell jusson az új zsidó anyagi szerv keretében, és akikkel tökéletesen egyetértünk abban, hogy a Zsidó Világkongresszus segítsége nélkül teljesen reménytelen és céltalan bármely akció.

Ezt követőleg felkerestem dr. Munkácsi Ernőt, aki az Országos Izr[aelita] Irodák részéről vezeti a tárgyalásokat az egyes kormánytényezőkkel. Tőle kaptam meg a miniszterelnökségi rendelet ide csatolt másolatát, amely az új szervezetet az Újjáépítési Minisztérium hatáskörébe utalta.

Tekintettel arra, hogy véleményem szerint az Újjáépítési Minisztérium hatóképessége külföldön nem lett volna elég intenzív, és különben is olyan hírek jártak, hogy ezt a minisztériumot rövidesen feloszlatják, lépéseket tettem abban az irányban, hogy az új szervezet a rendeletben foglaltak ellenére is, a Külügyminisztériumba utalják. Ennek a tervemnek a támogatására megnyertem a kabinetiroda főnökét és Kertész követet is,⁴⁵ és dr. Munkácsi szintén egyetértve velem, párhuzamosan eljárt Sebestyén r.k. követnél,⁴⁶ a külügyminiszter állandó helyettesénél, és így sikerült elérni, hogy egy újabb minisztertanácson még ott-tartózkodásom alatt kimondták, hogy a zsidó anyagi szerv a Külügyminisztérium hatáskörébe tartozik, és fölötte a felügyeletet financiai szempontból a Pénzügyminisztérium gyakorolja. Bár az első rendelet úgy intézkedik, hogy az Országos Irodák kiküldöttéből alakítandó meg a szerv, azonban remélem, hogy úgy az Országos Irodák vezetői, mint a Külügyminisztériumban lévő bizalmas jó barátunk olyan bizottságot fognak javasolni, illetve autorizálni, amelyben az általam már két hónappal ezelőtt javasolt személyek fognak részt venni.

Akkori javaslatom szerint a bizottságban a következő rétegek kell képviselve legyenek, azért, hogy az intakt, megbízható és minden egyes Nagymagyarországról származó zsidó, vagy annak minősülő egyén érdekeit száz százalékosan képviselhesse.

1. A két országos izr[aelita] iroda 1 képviselője.
2. A Zsidó Világkongresszus 1 képviselője.
3. Az M. C. Sz.⁴⁷ és Jewish Agency⁴⁸ 1 képviselője.
4. A vidéki zsidóság 1 képviselője (lehetőleg cionista).
5. A nem izraelita vallású zsidók 1 képviselője.
6. A munkásmozgalmak egy képviselője.

Ez a hattagú bizottság köré alakítható egy szélesebb körű bizottság is, 3 vagy 4-szer annyi taggal. A zsidó anyagi szervnek, ill. bizottságnak kirendeltsége, ill. képvisellete lenne Bécsben mint összekötő szerv a szövetséges hatalmak katonai fórumaival, valamint az osztrák és esetleg német kormánnyal szemben. Erre az összekötői szerepre én vállalkoztam. Hangsúlyoztam, hogy eddigi tevékenységem megszűnik, és záros határidőn belül likvidálom a Landesfürsorge Komiteet, és a jövőben repatriáló és karitatív munkát nem folytatunk Bécsben. Amennyiben ilyennek szüksége még felmerülne, ezt a munkát részben az osztrák Joint,⁴⁹ részben az Internationales Komitee el fogja tudni végezni.

Felhívtam dr. Munkácsi figyelmét arra, hogy abban a pillanatban, amikor a Bizottság megalakul, azonnal táviratban kell értesítse e tényről a Zsidó Világkongresszus New York-i központját és londoni képviselét, valamint az egyéb zsidó világértekezleteket, és ezek képviselőit össze kell hívja egy értekezletre Budapesten vagy Bécsben, egyben felkérve a Zsidó Világkongresszust arra, hogy mint a zsidóság parlamentje, tegye meg a kezdeményező lépéseket a szövetséges hatalmak kormányainál.

A Magyar Külügyminisztériumban ott tartózkodásom alatt szerveztek egy osztályt, amelynek főnöke Baranyai Zoltán követségi tanácsos, és feladata az idegenbe hurcolt magyar nemzeti vagyon felszabadítására és hazaszállítására vonatkozó intézkedések megtétele. Ennek az osztálynak hatáskörébe fog tartozni az új zsidó anyagi szerv is.

Koós Ádám követségi tanácsost bízta meg a külügyminisztérium avval, hogy Andaházy Kasnya Béla kormánybiztos⁵⁰ függő ügyeiben intézkedjék, és ebből a célból rövidesen ide Bécsbe és Salzburgba fog utazni és tárgyalásokat folytatni.

Úgy Baranyai Zoltánnak, mint Koós Ádámnak a kabinetiroda-főnök úr bemutatott, és velük a kollaborálásról hosszabban beszélgettem. Nevezettek részéről a legmesszebbmenő jóindulatot tapasztaltam, és ígérték, hogy ott, ahol az ő akciójukra szükség lesz, a legintenzívebben fognak bennünket támogatni.

A bécsi konzulátus vezetésével megbízott Krivácsy Ödönt a külügyminiszter visszahívta, és helyébe Bartók főkonzult⁵¹ nevezte ki, akinek a felesége aktív zsidó, és ő maga is zsidó származású. Vele is hosszú beszélgetést folytattam és barátságot kötöttem. Ígérte, hogy a legmesszebbmenően kollaborálni fog velünk.

Beszéltem ismét Szakasits miniszterrel is, aki a Szoc. Demokrata Párt messzemenő támogatását helyezte kilátásba. Itt jegyzem meg, hogy a munkáspártok természetesen azon a véleményen vannak, hogy a felszabadítandó zsidó ingóságokat

lehetőleg haza kell hozni. Legalább is azt a részt, amely kölcsön fedezeteként úgysem jönne figyelembe, de egyetértenek velem abban, hogy az arany és drágakő vagyon fondként kezeltessék, és az arra szerzendő kölcsön egy része az országba jöjjön be. Ez az a gondolat, amely a kormánnyal való eddigi megbeszéléseim középpontjában áll, és amelynek hangoztatásával sikerült az összes pártokat megnyernem.

Arra való tekintettel, hogy az Észak-Erdélyből és Kárpátaljáról deportált zsidók lélekszáma több százezer volt, és az oda visszatértek száma is viszonylag tekintélyes, ezért indokolt lenne, hogy ennek a tömegnek is lenne egy hivatalos képviselője ebben a magyar-zsidó bizottságban, nehogy azzal vádolják netán ezt a szervet, hogy a visszaszerzendő vagyont nem minden kárszenvedett fogja élvezni. Úgy gondolom, hogy ezt a réteget dr. Marton Ernő,⁵² vagy Kolozsvári András mérnök, mint kiküldött képviselhetné, és erre vonatkozólag meghatalmazást kellene kapjon a román, illetve erdélyi zsidó szervektől. Minthogy aktuális folyó ügyeink követelték, a harmadik napon visszautaztam Bécsbe.

Purimkor vendégem volt többek között Marget ezredes is, az amerikai főhadiszálláson a finánc osztály vezetője,⁵³ aki támogatást ígért amerikai katonai vonalon, mihelyt egy hivatalos autorizáció megérkezik.

Ma beszéltem telefonon Munkácsi dr.-ral, aki közölte velem, hogy 2–3 napon belül valószínűleg meg lesz az autorizáció, és az új rendelet kijön, amely az új szervnek a Külügyminisztérium hatáskörébe való utalását tartalmazza.

Véleményem szerint az Országos Irodák vezetői nem elég erélyesen foglalkoznak ezzel a problémával, talán azért, mert nem hisznek abban, hogy zsidó vonalon gyors eredményeket lehet elérni. Még mindig abban a hitben élnek, hogy indokoltabb a magyar zsidóság számára a „fontolva haladás” és az asszimiláltakra jellemző udvarias kompromisszumos megoldás, mint a dinamikus cselekvés. Általában az az érzésem, hogy nem ismerik a Zsidó Világkongresszus erejét és befolyását, egyben pedig belpolitikai okokból és saját pozícióik érdekében még mindig a meghunyászkodás hívei.

Idezárom egyik legutóbbi levelem másolatát, melyet Munkácsi dr.-hoz írtam.

Wien, 1946. március 22.

A másolat hiteles, 1946. május 9.

Nemes Béla r. ny. fhdgy.⁵⁴

Az utolsó közölt dokumentum Schwarcz Viktornak, 1946. április 4-én Munkácsi Ernőhöz, a Pesti Izraelita Hitközség Főtitkárához írt levele. Ebben a letartóztatása előtt nem sokkal keletkezett szövegben érezhetően indulatos, aminek az a következménye, hogy sértő szavakat használ mind a magyarság egészével, mind pedig a honi zsidóság vezetőivel szemben. Indulatának okáról leginkább a levél utolsó két bekezdésének tartalma árulkodik.

1946. április 4.

Mélyen Tisztelt Igazgató Uram, Kedves Barátom!

Ma kaptam kézhez március 27-i levelét, amely egyrészt elszomorított, másrészt felizgatott. Elszomorító az, hogy egyes hivatalos köröknél nem tudja a jobb kéz, mit csinál a bal, valamint, hogy a magyar zsidóság, úgy látszik, még mindig túl kevés áldozatot hozott ahhoz, hogy elemi jogait attól az országtól követelje, amely tragédiáinak bölcsője volt. A magyar zsidóság vezetői pedig belpolitikai meggondolások folytán még ma is kétségbeejtően passzívak, fontolkodók és gyávák. (Ezt a csúnya kritikámat magánhasználatra szánom.)

Részletes és felvilágosító levele őszinte bizalmának bizonyítéka, de nem tudok szó nélkül elmenni – annak tartalmát vizsgálva – a tények mellett, amelyek röviden azt jelentik, hogy a magyar zsidósággal ma is lehet labdázni, azt semmibe venni és káros rétegnek tekinteni, amelyet kinullázni még ma sem bűn. Nem voltunk jók pár évtized óta a magyaroknak, és ma kellemetlenek vagyunk mint zsidók. Kifosztottak bennünket

utolsó szál ingünkig, aktívan vagy passzívan részt vettek véreink 80%-ának elpusztításában, és most, amikor a 20 % töredéknyi magyar zsidóság, ahelyett, hogy minden magyar terhére és számlájára követelné a kárpótlást, e helyett a saját vagyonából óhajt regresszálódni. Saját vagyonunkból való részleges kárpótlásunk érvényesítéséhez szükséges elemi jogokat is megtagadták tőlünk, illetve a már megadott jogokat (visszakérem a babaruhát címen) egyszerűen megvonják. A demokratikus magyar kormány minden tagja kellene, hogy áthatva legyen attól a gondolattól, hogy ennél jobb üzletet, mint amit mi ajánlottunk, soha nem fog tudni kötni. Azok, akikkel én Pesten az első időkben (januárban) tárgyaltam, kivétel nélkül – ha nem is vallották be – belátták ezt. Lehetetlen, hogy a pénzügyminiszternek más legyen az álláspontja, mint Tildy Zoltánnak, Rákosi Mátyásnak, Szakasits Árpádnak és a külügyminiszternek. Feltett definitív kérdéseimre, Magyarország e négy vezető egyénisége úgy nyilatkozott, hogy az idegenbe hurcolt és a magyar zsidóktól a gettóban és egyebütt kínzásokkal elszedett ingóságok kizárólag a zsidók magántulajdonát képezik és helyeselték azt, hogy a magyar zsidóság ezeket a holmikát „zsidó vonalon követelje vissza”. Hallatlanul szomorú, hogy egyáltalán harcolni, időt veszteni kell azért, hogy egy zsidó szerv alakíttassék soron kívül az elrablott zsidó ingóságok visszaszerzése céljából, holott ez közvetve magyar nemzetgazdasági és politikai érdek is.⁵⁵ Ha külföldön tudnák, hogy milyen nehezen megy ez a dolog, világbotrány támadna belőle.

Nem tudok és nem akarok belenyugodni abba, hogy még ma is másodrendű polgárnak tekintsenek és megkötözött állapotban, szabadságom veszélyeztetése mellett is küzdeni fogok azért, hogy a természetes emberi és zsidó jogainkat 100%-ig biztosítsuk. A magam személye egyáltalán nem fontos (ezt talán felesleges hangsúlyoznom), de ha nincs más, aki eléggé karakán, akkor engedtessek meg nekem, hogy magam képviselhessem az egyedül helyes és józan, meg nem alkuvó zsidó álláspontot: tűzön-vízen keresztül megszerezni és visszaszerezni mindent, ami valaha zsidóké volt, erkölcsi és anyagi téren egyaránt.

Legyünk tisztában azzal, hogy most – immár harmadszor – akarják a magyar zsidóságot kinullázni. Tudnia kell Önnek, hogy Bécstől nyugatra nagyon erős támasztékai vannak a magyar zsidóság restitúciós törekvéseinek, de azt is, amit nem győzök eléggé hangsúlyozni, hogy, ha a béketárgyalások előtt nem lépünk fel kellő súllyal az Egyesült Nemzetek plénuma előtt e vagyontárgyak ügyében és a magyar zsidóság egyéb jogainak biztosítása érdekében, úgy talán örökre eljátszhatjuk a talpra állásunk lehetőségét.

Biztosan érzem, hogy történelmi pillanat ez a mostani, amelyet erős kézzel és céltudatosan meg kell fognunk. Akin múlni fog, hogy ez elmulasztódjék, arra súlyos felelősség hárul a következményekért. Akin múlni fog, hogy a dolgok halasztódjanak, vagy az arra kijelölt magyar zsidó nem kellő eréllyel, lelkesedéssel és tisztességgel áll az UNO⁵⁶ színe elé, az oka lesz az egész megmaradt magyar zsidóság végérvényes süllyedésének.

Álljon félre, aki gyáva, és cselekedjenek az áldozni tudók.

Rövidesen Pestre utazom, és felteszem a kérdést, vajon hajlandók-e a magyar zsidóság mostani vezetői az én elgondolásaimat magukévá tenni, és közreműködésemet feltétel nélkül elfogadni. Ha igen, úgy hivatalos zsidó szervektől felhatalmazást fogok kérni arra, hogy magamat és még egy személyt – minden bizottságosdit félretéve – akkreditáltassanak a Külügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium részéről a közvetlen tárgyalások megejtése céljából, a szövetséges hatalmak különböző fórumaival szemben. Hiszem, hogy az akkreditáltatás nekem sikerülni fog az összes Ön által közölt előzmények ellenére is. A második személy, akire a választás esnék, Magyarországon minden irányban POSSZIBILIS és mozgási lehetősége megvan. Szűkítsük össze a feladatkört és a problémakört. Legyen – ahogy Ön is nagyon helyesen írja – egy kéttagú expedíció, amely rendelkezzeék úgy a magyar zsidóság, mint a kormány bizalmával és kezdjen el cselekedni.

Tegnapelőtt ismét több órás kihallgatáson voltam a Finanz divisio⁵⁷ főnökénél, az amerikai főhadiszálláson, akinek szavai bátorítottak és lelkesítettek, és óvásai inspiráltak részben e levelem elején írottakat. Ha a bizottság pár napon belül meg nem alakul, és nem autorizáltatik, vagy e helyett nem számíthatok a hivatalos zsidó szervek fentebb kért felhatalmazására, úgy tisztelettel és mély szomorúsággal lelépek a porondról abban

a hitben, hogy mindent megtettem, amit ebben a magyar zsidóság számára létfontosságú ügyben egy ember megtehet.

Ismétlem ez alkalommal is, hogy a Zsidó Világkongresszus április közepe táján (valószínűleg 20-án) tartja összejövetelét Genfben vagy Párizsban, amelyen a kész autorizációk birtokában a magyar zsidóság követeléseivel megjelenni életbevágóan fontos volna. Csak kuriózumképp említem meg, hogy az osztrák kormány is igényt emel bizonyos magyar származású ingóságokra, tekintet nélkül arra, hogy a zsidóké volt-e vagy másoké. Ugyanígy Csehszlovákia, Jugoszlávia is bejelentette Londonban az igényét a magyar javakra. A többit majd személyesen.

Remélem, hogy e levelem nem lesz pusztába kiáltó szó csupán.

*Mély tisztelettel és
őszinte baráti üdvözlettel vagyok híve*

Nagyságos dr. Munkácsi Ernő igazgató úrnak,

Budapest

A másolat hiteles,

1946. május 9.

Nemes Béla r. ny. fhdgy.⁵⁸

A Schwarcz Viktor ellen felhozott, illegális kivándoroltatással kapcsolatos vádak nem álltak meg, így a Budapesti Népügyészség a 7668/46, majd pedig a vele szemben később eljáró Budapesti Államügyészség a 89987/1946 számú határozatával az ellene folyamatba tett nyomozást megszüntette.⁵⁹ Azonban a külföldre hurcolt zsidóvagyon visszaszerzése érdekében folytatott tevékenysége – ismereteink szerint – letartóztatásával véget ért. Az 1946. május 28-án kihirdetett, 5950/1946 ME számú rendelettel létre hozott, Reiner Imre vezette bizottság a Joint és a Jewish Agency for Palestine segítségét próbálta igénybe venni, hogy a zsidó javak visszakerülhessenek jogos tulajdonosaikhoz. A bizottság tevékenységét nem koronázta siker.⁶⁰ Ugyanígy a magyar kormányét sem, mivel az amerikai hatóságok olyan döntést hoztak, amely lehetetlenné tette az aranyvonat kincseinek visszatérését.⁶¹ Az elhurcolt vagyonnak csak egy része kerülhetett vissza Magyarországra, hiszen az amerikai hadsereg birtokába került értékek így szinte teljes egészében elvesztek az ország és a hazai zsidóság számára. A francia kormány azonban 1947 decemberében úgy döntött, hogy a hadseregük által lefoglalt vagyonrészt visszajuttatja Magyarország számára.⁶² Ennek megfelelően, két tételben, 1948. április 22-én és 1948. június 26-án az értékek döntő hányadát vissza is adták.⁶³ Azonban tulajdonosi névlisták nem álltak rendelkezésre, ezért a hazaszállított vagyon ténylegesen azonosíthatatlan maradt. Ennek, és az elfogyó politikai akaratnak pedig az lett a következménye, hogy a franciáktól hazakerült vagyonrész elemei nem kerültek vissza a háború borzalmaiból túlélő zsidók személyes tulajdonába, és nem gyarapították az úgynevezett Országos Zsidó Helyreállítási Alapot sem. Az átvett értékeket, az úgynevezett átvevő bizottság 1948. október 23-án a Pénzügyminisztérium kezelésébe és megőrzésébe adta.⁶⁴

- ¹ Toldi Árpád, csendőr ezredes, 1944 májusától Fejér megye főispánja, majd 1944 novemberétől a Kormánybiztosság vezetője.
- ² Kádár Gábor–Vági Zoltán: *Aranyvonat. Fejezetek a zsidó vagon történetéből*. Budapest, Osiris, 2001. 41–45.
- ³ Uo. 49–51.
- ⁴ ÁBTL 3.1.9. V-121103 46. Jegyzőkönyv, 1945. április 24.
- ⁵ Kádár–Vági: i. m. 54–57.
- ⁶ ÁBTL 3.1.9. V-60749 6. Dobai Mikós gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv, 1946. április 26.
- ⁷ Kádár – Vági: i. m. 59.
- ⁸ Uo. 53.
- ⁹ Dobai Miklós 1920 szeptemberében került a vidéki pénzügyigazgatósághoz, mint pénzügyőr. 1939 augusztusáig ebben a beosztásban dolgozott, majd a szervező csoporthoz került. Előbb Kárpátalján, 1940 szeptemberétől pedig a nagyváradi pénzügyigazgatóság élesdi szakaszában teljesített szolgálatot, egészen 1944. október 13-ig. 1944. november 4-ig a budapesti vámigazgatóság 1. számú vámszakaszán kapott beosztást, majd újabb parancs alapján Zircre, illetve Óbányára helyezték az összegyűjtött zsidóvagyon őrzésére. Innen települt át Sopronkövesd érintésével Brennbergbányára.
- ¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60749 7. Dobai Miklós gyanúsított kihallg. jkv., 1946. április 26.
- ¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-121103 44. Toldi Árpád utasítása Avar Lászlónak és Ercse Sándor pénzügyőri biztosnak, 1945. április 23.
- ¹² Kádár–Vági: i. m. 54.
- ¹³ Uo. 60.
- ¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60749 7. Dobai Miklós gyanúsított kihallg. jkv., 1946. április 26.
- ¹⁵ Uo. 7., 9. Dobai Miklós gyanúsított kihallg. jkv., 1946. április 26. és április 29.
- ¹⁶ Uo. 9. Dobai Miklós gyanúsított kihallg. jkv., 1946. április 29.
- ¹⁷ Uo. 22. Schwarcz Viktor tanúkihallg. jkv., 1946. május 8.
- ¹⁸ Kádár – Vági: i. m. 61.
- ¹⁹ A Dobai Miklós vallomásának hiányzó részleteiből nyert információkat részben tanulmányunk tartalmazza, részben pedig olyan közlésekről van bennük szó, amelyek nem tartoznak szorosan a témánkhoz. A közölt dokumentumokban a helyesírási hibákat tartalmazó szövegrészeket, illetve a nyilvánvalóan téves, de azonosítható neveket javított formában adom közre.
- ²⁰ Feldkirch Ausztria legnyugatibb részén, a Svájc, Lichtenstein határán terül el. A dokumentumokban következetesen Feldkirchenként jelenik meg. Az elírást minden esetben javítottam.
- ²¹ Ennek, illetve az alább következő francia névnek is, minden valószínűség szerint, hallás után történt a lejegyzése, így megoldhatatlan a pontos, eredeti alak felismerése. E miatt a kihallgatási jegyzőkönyvben szereplő változatban közlöm ezeket a neveket.
- ²² Helyesen: Markovits József gróf, vezérkari alezredes.
- ²³ Csillagi (Csillaghy) Miklós főhadnagy.
- ²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60749 9–11.
- ²⁵ 1945 márciusában alakult Budapesten. 1945. augusztus 31-én betagozódott az Országos Zsidó Segítő Bizottság (OZSSB) szervezeti keretébe, annak egyik alosztályaként működött.
- ²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-81610 23. Schwarcz Viktor gyanúsított kihallg. jkv., 1946. június 4.
- ²⁷ Uo. 20. Őrizetbevételi utasítás, 1946. április 11.
- ²⁸ Uo. 21–27. Schwarcz Viktor gyanúsított kihallg. jkv., 1946. június 4.
- ²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-60749 19–23. Schwarcz Viktor tanúkihallg. jkv. 1946., május 8.
- ³⁰ Uo. 52–53.
- ³¹ A neológ hitközségek csúcsszerve, központi felekezeti hatósága a Magyar Izraeliták Országos Irodája volt. Ettől a szervtől függetlenül, 1950 februárjáig létezett a Magyarországi Autonóm Ortodox Hitfelekezet Központi Irodája vagy más néven az Ortodox Hitközségek Központi Irodája, amely az ortodox hitközségek csúcsszerve volt. 1950. február 20-án, állami nyomásra, az izraelita felekezet Országos Gyűlése egységes közösségbe tömörítette a két irányzatot.
- ³² A magyarországi cionista szervezetek intézményes kerete. 1927-ben alakult.
- ³³ Ströckler Lajos, a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának elnöke, a Pesti Izraelita Hitközség elnöke.
- ³⁴ Kahán-Frankl Samu, az Ortodox Hitközségek Központi Irodájának elnöke.
- ³⁵ Dr. Geyer Albert, a Pesti Izraelita Hitközség alelnöke, a Magyar Cionista Szövetség elnöke 1945. február 2-től 1946. március 3-ig. Ezt követően a Magyar Cionista Szövetség tiszteletbeli elnöke.
- ³⁶ Dr. Munkácsi Ernő, a Pesti Izraelita Hitközség főtitkára.
- ³⁷ Helyesen dr. Reiner Imre, az Ortodox Hitközségek Központi Irodájának alelnöke.
- ³⁸ Szekulesz László, 1945 novemberéig a DEGOB alelnöke, a magyarországi cionista mozgalom egyik vezető személyisége, a Magyar–Palesztin Társaság ügyvezető igazgatója.
- ³⁹ 1936-ban alakult Genfben. Nemzetközi szervezet, amelynek célja a zsidók és zsidó közösségek érdekeinek szolgálata az egész világon.
- ⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-60749 57–59.
- ⁴¹ Dr. Róth Szigfrid, a Magyar Cionista Szövetség egyik vezető személyisége, 1945-ben a Zsidó Világkongresszus főtitkára.

⁴² Dr. Nathan Sándor, 1945 júliusától 1947 nyaráig, az országból való kiutasításáig a budapesti ún. Palesztina Hivatal elnöke. Ezek a hivatalok a palesztinai kivándorlás koordinálására létrehozott szervezetek voltak, és a Jewish Agency for Palestine Palesztinán kívüli intézményeinek tekinthetők.

⁴³ Salamon Mihály, a Magyar Cionista Szövetség elnöke 1946. március 3-tól.

⁴⁴ Groszmann Sándor, a II. világháború utáni magyarországi cionista mozgalom egyik legfontosabb személyisége, az úgynevezett Hasomér Hacair frakció vezetője.

⁴⁵ Kertész István, a II. világháború után a Külügyminisztérium béke-előkészítő osztályának a megszervezője és vezetője, a tárgyalódelegáció főtitkára

⁴⁶ Sebestyén Pál, jogász, diplomata. A II. világháború utáni Külügyminisztériumban rendkívüli követ, meghatalmazott miniszteri rangban bízták meg fontos diplomáciai feladatokkal.

⁴⁷ Magyar Cionista Szövetség

⁴⁸ Teljes neve: Jewish Agency for Palestine. 1929-ben Palesztinában alakult cionista szervezet, melynek célja az önálló zsidó állam megeremtése volt.

⁴⁹ Teljes neve: American Jewish Joint Distribution Committee. Amerikai zsidó segélyező szervezet. 1914-ben jött létre. A II. világháború után nemzetközivé vált, az egyes országokban külön szervezetei jöttek létre.

⁵⁰ Andaházy Kasnya Béla, Az Elhurcolt Javak Kormánybiztosa volt 1946. március 7-ig, a kormánybiztosság megszűntetéséig.

⁵¹ Dr. Bartók László főkonzul, követ, a bécsi követség ideiglenes ügyvivője 1947-ig. Nagy Ferenc lemondása után Ausztriában maradt.

⁵² Dr. Marton Ernő, kolozsvári újságíró, az erdélyi cionista mozgalom egyik vezéregyénisége.

⁵³ A. W. Marget alezredes, az Egyesült Államok Ausztriai Ellenőrzési Központja Pénzügyi Osztályának a vezetője.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-60749 50–51.

⁵⁵ Az álló sorok az eredeti szövegben géppel aláhúzva szerepelnek.

⁵⁶ Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)

⁵⁷ United States Allied Control in Austria – Finance Division. Lásd még az 52. Lábjegyzetet.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-60749 62–63.

⁵⁹ ÁBTL 3.1. 9. V-81610 34. Schwarcz Viktor kérelme a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztályához, 1946. október 18.

⁶⁰ Kádár–Vági: i. m. 96–97.

⁶¹ Uo. 79.

⁶² Uo. 111.

⁶³ Uo. 117.

⁶⁴ Uo. 119.